

ಕನಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ
ಸಂಪುಟ ೨
ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ

ಮುನ್ನುಡಿ

ದಾಸ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಕೀರ್ತನೆಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅಣಕು ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಪೂರ್ಣಕಾವ್ಯ, ಶತಕಗಳನ್ನು ಸಹ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಪೈಕಿ ಹರಿಭಕ್ತಸಾರ ಮತ್ತು ನಳಚರಿತ್ರೆಗಳು ಪಾಮರ ಪಂಡಿತರಿಂದ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದಿವೆ. 'ಗಿಳಿಯ ಮರಿಯನು ತಂದು ಪೋಷಿಸಿ'; 'ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ'; 'ದೀನ ನಾನು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಕೆ ದಾನಿ ನೀನು', 'ವನಿತೆ ಮಲಗಿಹಳೋ ಅಧೈರ್ಯದಿ ನೆನೆವಳೋ ದೈವವನು'; 'ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟಿಯ ಗೂನು ಬೆನ್ನಿನ'- ಈ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಪದ್ಯಗಳು ಹಳ್ಳಿಯ ನಿರಕ್ಷರಿಗಳ ನಾಲಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಣಿದಾಡುವುದನ್ನು ನಾನೆ ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಸರ್ವಜ್ಞನ ತ್ರಿಪದಿಗಳಂತೆ ಕನಕದಾಸರ ಹರಿಭಕ್ತಸಾರದ ಪದ್ಯಗಳು ಸಹ ಬಹು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಭಾರತ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತಗಳನ್ನೆಂತೂ ಅಂತೆಯೇ ಕನಕದಾಸರ ನಳಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಹ ಗ್ರಾಮೀಣರು ಓದಿಸಿ, ಕೇಳಿ, ಕೃತಾರ್ಥರಾದವರಂತೆ ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ತತ್ತ್ವ ನೀತಿ ಭಕ್ತಿಗಳ ತ್ರಿವೇಣಿ ಸಂಗಮದಿಂದ ಹರಿಭಕ್ತಸಾರವೂ ಸುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ, ಗೂಡಿನಿಂದ ಹಿಳಿದ ಜೇನಿನಂತೆ ಸ್ವಾದುವಾಗಿರುವ ಸರಸ ಶೈಲಿಯಿಂದ, ಅಸಂಕೀರ್ಣವಾದ ಕತೆಯ ನಿರರ್ಗಳತೆಯಿಂದ ನಳದಮಯಂತಿಯರ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿಯಾದ ಪಾತ್ರ ಚಿತ್ರಣದಿಂದ ನಳಚರಿತ್ರೆಯೂ ಈ ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸರ್ವಜನಾದರಣೀಯವಾಗಿವೆ. ವರ್ಗ ವರ್ಣ ಜಾತಿಭೇದಗಳನ್ನು ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ವಿಡಂಬಿಸುವ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವೂ, ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಪೂರ್ವವೂ ಆದ ವಿನೂತನ ಕಾವ್ಯ.

ಬಾಳಿನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಅಶನವಸನವಸತಿಗಳ ಜತೆಗೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯ ಕ್ಷಮವಾಗುವಂಥ, ಹೃದಯವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವಂಥ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲೆಗಳು ಎಲ್ಲ ಮಾನವರಿಗೂ ಬೇಕು. ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ನಡುವೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು, ಅವರ ಅಭಿರುಚಿ ಅಭಿವಿಷ್ಣುಗಳನ್ನರಿತಿದ್ದ, ಸಾಧನೆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ, ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ, ಕನಕದಾಸರ ಕೃತಿಗಳು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ವರಗಳಾಗುತ್ತವೆನ್ನು ವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಅವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನು ಸೇರಲೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಅವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ೧೯೮೯ರಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಯೊಂದನ್ನು ನೇಮಿಸಿತು.

ಈಗಾಗಲೇ ಸಮಿತಿ ಜನಪ್ರಿಯ ಕನಕ ಸಂಪುಟವನ್ನೂ, ಸಮಗ್ರ ಕನಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನದ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟವನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ

ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದೀಗ ಹರಿಭಕ್ತಸಾರ, ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತೆ ಮತ್ತು ನಳಚರಿತೆ ಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ ಹೊರಬರುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಕವಿಗಳೂ, ವಾಗ್ಮಿಗಳೂ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರೂ ಆದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಡಾ|| ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರು ಶಾಸ್ತ್ರಬದ್ಧವಾಗಿ ಈ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಚಕರಿಗೂ ಇದು ತಲುಪಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಪಯುಕ್ತವೂ ವಿದ್ವತ್ಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನವರು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ನಮನಗಳು.

ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಡಾ: ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣಗೌಡರು ಮತ್ತು ಪ್ರೊ|| ಸುಧಾಕರ ಅವರು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕನಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನದ ಮೂರು (ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ) ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ (ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಮುಂಡಿಗೆಗಳು) ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರೊ|| ಬರಗೂರು ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪನವರು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯ ಮಿತ್ರರು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಸಹಕಾರ ಸಲಹೆಗಳಿಗಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯದ ಅಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ನಿರ್ದೇಶಕರು/ಆಯುಕ್ತರು ಶ್ರೀ ಐ.ಎಂ. ವಿಠಲಮೂರ್ತಿ, ಶ್ರೀ ಬಿ. ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿ ಮತ್ತು ಡಾ|| ಪಿ.ಎಸ್. ರಾಮಾನುಜಂ - ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸಿ, ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ಸಮಿತಿಯ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಈ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ಮಂಜೂರು ಮಾಡಿ, ಕನ್ನಡಿಗರ ಅಭಿಪ್ರೇಯನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಸಚಿವರಾದ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ರಮೇಶ್ ಅವರು ಅಭಿನಂದನೀಯರು. ಇಲಾಖೆಯ ಸನ್ನಿಹಿತರಾದ ಸರ್ವಶ್ರೀ ದೇವರಸಯ್ಯ, ಕಾ.ತ. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ, ಸಿದ್ದೇಗೌಡರಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದ ಸಹಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಮತ್ತು ಸಮಿತಿಯ ಧನ್ಯವಾದಗಳು

ಮೈಸೂರು-೧೨

೨೮-೧-೧೯೯೧

ಮಿರ್ಚಿ ಅಣ್ಣಾರಾಯ

ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿಯ ಪರವಾಗಿ

ಅರಿಕೆ

ದಾಸ ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಕನಕದಾಸರ ೫೦೦ನೆಯ ಜಯಂತ್ಯತ್ನವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಕಲಿಸಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೂ ಒಂದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೮೮ರಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಜಯಂತ್ಯತ್ನವದ ಉದ್ಘಾಟನಾ ಸಮಾರಂಭದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆಗಳು, ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ ಮತ್ತು ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತ್ರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಗೊಳಿಸಿ “ಜನಪ್ರಿಯ ಕನಕ ಸಂಪುಟ” ಎಂಬ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊರ ತರಲಾಯಿತು. ಈ ಕೃತಿಯ ೫ ಸಾವಿರ ಪ್ರತಿಗಳು ಮೂರು ತಿಂಗಳಲ್ಲೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಇದಕ್ಕೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅಪಾರ ಬೇಡಿಕೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ೧೦ ಸಾವಿರ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಸಂಪುಟವು ೧೯೯೧-೯೨ನೇ ಸಾಲಿಗಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಹಂತವಾಗಿ ಕನಕದಾಸರ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರವು ಡಾ|| ದೇ.ಜವರೇಗೌಡ ಇವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದೆ. ಈ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ಡಾ|| ಹೆಚ್.ಜಿ.ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ಪ ಗೌಡ, ಶ್ರೀ ಬರಗೂರು ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ, ಡಾ|| ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ. ಈ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಡಾ|| ದೇ. ಜವರೇಗೌಡ ಇವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕನಕದಾಸರ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಿ, ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡಿದ ಲೇಖನಗಳ ಸಂಕಲನ ‘ಕನಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ-೧’ವನ್ನು ೧೯೯೦ರ ಮೇನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆ.

ನಳಚರಿತ್ರೆ, ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ, ರಾಮಧಾನ್ಯಚರಿತ್ರೆ ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಸಿ ಡಾ|| ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಈ ಮಾಲೆಯ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟ.

ಕನಕದಾಸ ವಿರಚಿತ ‘ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ’ಯನ್ನು ಡಾ|| ಹೆಚ್.ಜಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಪ್ಪಗೌಡ ಅವರು, ಕನಕದಾಸರ ಕೀರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಮುಂಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀ ಸುಧಾಕರ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟಗಳ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯವೂ ಪ್ರಗತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಈ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಡಾ|| ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ ಅವರಿಗೂ, ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸರ್ಕಾರಿ

ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ವಾಚಕ ಮಹಾಶಯರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವರೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ ನನಗಿದೆ.

ದಿನಾಂಕ ೨೦-೧೨-೯೧
ಬೆಂಗಳೂರು

ಡಾ|| ಪಿ.ಎಸ್. ರಾಮಾನುಜಂ
ಕಮೀಷನರ್
ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ

ನನ್ನ ಮಾತು

ನಾಡಿನ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಮಹಾಕವಿಯೊಬ್ಬನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಪುಣ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಕನಕದಾಸರಂತಹ ಸಂತಕವಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡನಾಡು ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಆ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠರ ಬದುಕು ಮತ್ತು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಡೆದಿದೆ; ನಡೆಯುತ್ತಲೂ ಇದೆ. ಆ ಬಗೆಯ ಸುತ್ತಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಮುಂದೆ ಬಂದಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ. ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರೊ|| ದೇಜಗೌರವರ ದಕ್ಷ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟ- 'ಕನಕ ಸಂಪುಟ-೧' ಇಲಾಖೆಯ ವತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದಿದೆ. ನಾನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ಣ ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಈ ಮಹಾಸಂಪುಟ 'ಕನಕ ಸಂಪುಟ-೨' ಈ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಎರಡು-ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳು ಬರಲಿವೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಬಂದು ಪೂರ್ಣ ಗೊಂಡೆಂದು ಕನಕದಾಸರು ಇಡಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಆ ದಿನ ಬೇಗ ಬರಲಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳಾದ ದೇಜಗೌರವರ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶನದಂತೆ ಈ ಮಹಾಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೈಗಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಇದನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ. ಕಡೆಯದಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಆಯುಕ್ತರಾದ ಸಾಹಿತಿ ಮಿತ್ರರಾದ ಡಾ|| ಪಿ.ಎಸ್. ರಾಮಾನುಜಂರವರಿಗೆ, ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಲಿಗೆ, ನೆರವಾದ ಮಿತ್ರರುಗಳಾದ ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಿ, ದೇವರಸಯ್ಯ, ಕಾ.ತ. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ, ಸಿದ್ದೇಗೌಡ, ಕೆ. ಸುಧೀಂದ್ರ, ಹೆಚ್.ಸಿ. ರಂಗಪ್ಪ ಮತ್ತು ಎನ್.ಚಿಕ್ಕಪಾಣಿ, ಸೋದರಿಯರಾದ ಹೇಮಾ ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾಗರತ್ನಾ ಶಾಂತಮಲ್ಲಪ್ಪ- ಇವರಿಗೆ, ಅನಿಮಿತ್ತ ಬಂಧು ಸ್ವಪ್ನಭಾನಂದ ಶರ್ಮ ಮತ್ತು ಮಿಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕ ವಂದನೆಗಳು.

'ರಾಗಿಣಿ'

೫-೧೧-೧೯೯೧

ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ

ಪರಿವಿಡಿ

- ೧. ಮುನ್ನುಡಿ
- ೨. ಅರಿಕೆ
- ೩. ನನ್ನ ಮಾತು
- ೪. ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ
- ೫. ಕೃತಿಗಳು
 - ೧. ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ
 - ೨. ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ
 - ೩. ನಳಚರಿತ್ರೆ
- ೬. ಅರ್ಥಕೋಶ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ನಾಲ್ಕು ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರಿ ಮಲಗಿರುವ ಬಸವನಾಕಾರವಾಗಿ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗಾಕಾರವಾಗಿ, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಇಳಿಬಿಟ್ಟ ಸೊಂಡಿಲಿನ ಆನೆಯಾಕಾರವಾಗಿ, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಹೆಡೆತೆರೆದ ಸರ್ಪಾಕಾರವಾಗಿ. ಬೆಟ್ಟ ಒಂದೇ ಆದರೂ ನೋಟ ನಾಲ್ಕು! ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅಂಥದು. ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಮುಖವಾದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ನಾನಾ ಮುಖಗಳು: ಹರಿಯುವ ನೀರಿನಂತೆ, ಉರಿಯುವ ಜ್ಯೋತಿಯಂತೆ! ಒಂದು ವೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಷ್ಟಿ; ಒಂದು ಪುರುಷ, ಮತ್ತೊಂದು ಪುರುಷಕಾರ (Personality); ಒಂದು ಸ್ಥಾವರ, ಮತ್ತೊಂದು ಜಂಗಮ; ಇದು ಮೃಣಯದ ಮೂರ್ತಿ, ಅದು ಚಿನ್ಮಯದ ಚೇತನ; ಇದು ಮಾನವ, ಅದು ವಿಶ್ವಮಾನವ; ಒಂದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ವೈಪರೀತ್ಯಗಳಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಯುತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಮೆರೆದಿರುತ್ತವೆ.

ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಇಂದು ಅಪ್ರಸ್ತುತ(Irrelevant)ಕ್ಕೇ ಆದ್ಯತೆ ಸಿಗುತ್ತಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಪರ್ಯಾಸ! ರಾಘವಾಂಕ ದಲಿತ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ದಲಿತೋದಯ ಅಥವಾ ದಲಿತೋದ್ಧಾರವನ್ನು ವೈಭವೀಕರಿಸಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯ ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಒಂದು ಮಹಾಕಾವ್ಯ ವಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲಹೆ ಸೂಚಿಸುವ ಮಹಾಮೇಧಾವಿ ವಿಮರ್ಶಕ ರಿದ್ಧಾರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ. ಇದು ಕಣ್ಣಿನ ದೋಷವೋ ಅಥವಾ ಕನ್ನಡಕದ ದೋಷವೋ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರ ಗೋಚರಿಸದೆ ಆಭಾಸ ಮೆರೆದಾಡಿರುವುದುಂಟು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಪ್ರವರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನನಗಿರುವುದು ಕನಕದಾಸನಂತಹ ಮಹಾ ಮಾನವರಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಅದ್ಯಾಹರಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಗುಣವೆಂಬಂತೆ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ. ಇದಕ್ಕೆ ನೇರ ಗುರಿ ಕನಕದಾಸರ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ. ಇದು ಹೇಳಿಕೇಳಿ ರಾಮಾಯಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ, ಕವಿಯ ಸ್ವಕಪೋಲ ಕಲ್ಪಿತ ಖಂಡಕಾವ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಮೂಲೋದ್ದೇಶ 'ರಾಗಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು. ಅದೂ ಅಪನಿಷ್ಪತ್ತಿ. ರಾಘವ ಶಬ್ದದಿಂದ ರಾಗಿ ಬಂತೆಂದು ಹೇಳುವ ಚಮತ್ಕಾರ! ಅದಷ್ಟೇ ಈ ಕಥಾನಕದ ಮೂಲಧಾತು. ಇದರ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವುದು ರಾಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಭಕ್ತಿಭಾವನೆ; ಇದು ಅದರ ಮೂಲದ್ರವ್ಯ. ಇದನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಏನನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅದು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಊಹನೆ ಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಕನಕದಾಸರ ನೈಜಕಲ್ಪನೆ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರೀತಿ (ಬತ್ತ) ಮತ್ತು ನರೆದಲೆಗ(ರಾಗಿ)ರ ಸಂವಾದ ಪ್ರೇಮ ದೇವಗೌರವರಿಗೆ

ಸ್ವಶ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸ್ವಶ್ಯರ ನಡುವಣ ವರ್ಗ ಹೋರಾಟವಾಗಿ ಕಂಡಿದ್ದರೆ, ಡಾ|| ಹಿ.ಶಿ. ರಾಮಚಂದ್ರೇಗೌಡರಿಗೆ ಅದು ಬಂಡಾಯದ ದನಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಸಂಗ ಡಾ|| ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರಿಗೆ ಶ್ರೀಮಂತ ಮತ್ತು ಬಡವರ ಕುತ್ತಾಳೆ ಒಂದು ಅಲಿಗರಿಯಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದ್ದರೆ, ನನಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ನಡುವಣ ಭಾಷಾವಾದವಾಗಿ ಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮೂವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ನನಗೆ ಹೊಳೆದದ್ದು ಹಾಗೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗಿ ದೊರೆತ ಆಧಾರ ವಿಜಯನಗರದ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮಠದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ವ್ಯಾಸಕೂಟ ಮತ್ತು ದಾಸಕೂಟ ಎಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ. ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಮಠದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಡಿವಂತರ ವರ್ಗ ಒಂದು: ಅದು ವ್ಯಾಸಕೂಟ; ಕನ್ನಡವನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವರ್ಗ ಮತ್ತೊಂದು: ಅದು ದಾಸಕೂಟ. ಪುರಂದರದಾಸ, ಕನಕದಾಸ ಮೊದಲಾದವರು ದಾಸಕೂಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದವರು. ಅವರನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಡಿಜನ ಅಸ್ವಶ್ಯರನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕನಕನ ಜೀವನದ ಘಟನೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ 'ಬಾಳೆಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಸಂಗ', 'ನಾನು ಹೋದರೆ ಹೋಗಬಹುದು' ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಸಾಕ್ಷಿ. ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೃತಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕನ್ನಡ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವಂತ ಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮೃತಭಾಷೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಘೋಷಿಸಿದ ವ್ಯಾಸಕೂಟದವರಿಗೂ ಜೀವಂತ ಭಾಷೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಸಾರಿದ ದಾಸಕೂಟದವರಿಗೂ ವಾಗ್ವಾದ ನಡೆದಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಹೇಮಕೂಟರೆನಿಸಿದ ಕನಕ ಪುರಂದರರು ಗೆದ್ದಿರಬೇಕು. ಆ ತೆರೆದಿತಿಹಾಸವೇ ಭೂಮಿಗಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ 'ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ' ಎಂಬಭಿಧಾನದ ಪರಿಣಾಮ ಪಡೆದಿರಬೇಕು ಎಂದೆಲ್ಲ ಊಹಿಸಿದೆ. ಊಹೆ ಕುರುಡಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿ ದೊರೆಯಿತು. ಗೌತಮ ಹೇಳುವ 'ದಾಶರಥಿ ಚಿತ್ರೈಸು ನಮ್ಮಯ ದೇಶಕತಿಶಯ ನರೆದಲೆಗನೇ ವಾಸಿ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ನಾಡಿಗರಿಗೆ ಕನ್ನಡವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ, 'ಲೋಕದಲ್ಲಧಿಕ ಭೋಜನವಿದೆಂದಾಕೆವಾಳರು ಬುಧರು ಜರೆದು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಬಿಡಲಂತು ನೀ ಶೂದ್ರಾನ್ನವಾದೆಯೆಲ... ನೀನಾವ ಮಾನ್ಯನು' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಶೂದ್ರರು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರಾಡುವ ಭಾಷೆಯೇ ಹೊರತು ಆಕೆವಾಳರು ಬುಧರು ಅಂದರೆ ಪ್ರಬುದ್ಧ ವಿದ್ವನ್ಮಣಿಗಳು ನುಡಿವ ನುಡಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯಂಗ್ಯವೂ ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡಿತು. 'ನೆಲ್ಲ ನಾನಿರೆ ಗೋದಿ ಮೊದಲಾದೆಲ್ಲ ಧಾನ್ಯಗಳಿರಲು ಇದರಲಿ ಬಲ್ಲಿದನು ನರೆದಲೆಗನೆಂಬುದಿವಾವ ಮತವೆಂದ' ಪ್ರಿಹಿಗನ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತರೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಬಡಕನ್ನಡದ ಕವಿಗಳಿಗೇಕೆ ಮಾನ್ಯತೆ' ಎಂಬ ಕಿಡಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು. ಅದೇ ರೀತಿ, 'ಕಡು ಜಡನಲಾ, ಸತ್ತವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ರೂಪನು' ಎಂಬ ನರೆದಲೆಗನ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪರದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೃತಭಾಷೆ, ನಿತ್ಯ ವ್ಯವಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳದ ಭಾಷೆ ಎಂಬಂಶ ಹೊಳೆಯಿತು. ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಖಿನ್ನ ಮನಸ್ಕನಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ದಾಶರಥಿ

ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ತಲೆದಡವಿ ಹೇಳುವ 'ದೀನರಲಿ ದಾರಿದ್ರ ಜನರಲಿ ನೀನು ನಿರ್ದಯನೆಂದೆನಲ್ಲದೆ ಹೀನಗಳೆದವನಲ್ಲ ನೀ ಸುರಧೇನುವಿನ ಸಮ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ಹಕ್ಕು ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ತುಂಬಾ ನಿರ್ದಯಿಯಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅದು ಸುರಧೇನುವಿನಂತೆ ಅಮೃತಧಾರೆಯನೆರೆದು ಪೋಷಿಸಿದ್ದುಂಟು ಎಂಬ ಅಂಶ ಅಡಗಿರುವುದು ವೇದ್ಯವಾಯಿತು. ಅಂತೆಯೇ 'ದೇವರಿಗೆ ಪರಮಾನ್ನ ನೀ ಮನುಜಾವಳಿಗೆ ಪಕ್ಷಾನ್ನವೀತನು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನ ಲೋಕ ವ್ಯವಹರಣೆಗೆ ಕನ್ನಡ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರವರಿಯಲು ಸಂಸ್ಕೃತ ಎರಡೂ ಬೇಕೆನ್ನುವ ಭಾವನೆ ಇತ್ತೆಂದೂ ಅದು ವ್ಯಾಸಕೂಟ ದಾಸಕೂಟದವರ ಚರ್ಚೆಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಗುರು ವ್ಯಾಸರಾಯರ ಸಮನ್ವಯ ಭಾವನೆಯ ನುಡಿಗಳೆಂದೂ ಊಹಿಸಿದೆ. ಬತ್ತಕ್ಕೆ 'ಪ್ರೀಹಿ' ಎಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲೂ, ರಾಗಿಗೆ 'ನರೆದಲೆಗ' ಎಂದು ಶುದ್ಧ ಕನ್ನಡದಲ್ಲೂ ಕರೆದಿದೆ. ಪ್ರೀಹಿ ರೋಗಿ, ನರೆದಲೆಗ ನರೆತ ತಲೆಯ ವಯೋವೃದ್ಧ, ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ; ಅಂದರೆ ಅಕ್ಕಿ ರಕ್ಕಹೀನ ರೋಗಿಯ ಮುಖದಂತೆ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ, ರಾಗಿ ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅದರ ತೆನೆ ಬೆಳಗಾಗುತ್ತೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ನರೆತ ತಲೆಯವನು ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದು. ಅಕ್ಕಿಯ ಅನ್ನ ಒಂದು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಳಸುತ್ತೆ, ಹಳಸಿದ ಮೇಲೆ ಹುಳು ತುಂಬಿ ಕೊಳೆಯುತ್ತೆ. ರಾಗಿ ಮುದ್ದೆ ಹಾಗಲ್ಲ, ಹಳಸುವುದೂ ತಡ, ಹಳಸಿದರೆ ಹುಳುವಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ನೀರೊಡೆದು ಪಿಸುಕಲು ಪಿಸಕಲಾಗುತ್ತೆ; ಅಷ್ಟೇ. ಅಲ್ಲದೆ ಬತ್ತ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಾಗ ತಲೆ ಬಾಗಿಪಿಕೊಂಡರೆ, ರಾಗಿ ತಲೆ ನರೆತಿದ್ದರೂ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ಮೆರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಮೃತ ಭಾಷೆಯ ಸಿಗ್ನ, ಇದು ಜೀವಂತ ಭಾಷೆಯ ಹಿಗ್ಗು ಎಂಬಂಶವೂ ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದು ಒಂದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯ ಅಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಕನಕದಾಸರು ನಮಗೆ ನಾಲ್ಕರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡ ಶಿವಗಂಗೆ ಬೆಟ್ಟ! ಆದರೆ ಈ ನಾಲ್ವರನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು 'ಕನಕಶಿಖರಿ' ಎಂಬುದು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಸತ್ಯ. ಬತ್ತ ಮತ್ತು ರಾಗಿಯರ ವಾದ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಮತೀಯ ಸಂಘರ್ಷ ಅಥವಾ ದಲಿತ ಧೋರಣೆಯಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಕನಕದಾಸರಂತಹ ಸಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲಿ, ಆ ಸಮಷ್ಟಿ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಷ್ಟಿಗತ ಅಲ್ಲತಲ್ಲ ಇದ್ದಿರಲಾರದು ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಅನಿಸಿಕೆ. ಅವರಿಗೆ ವ್ಯಾಸರಾಯರು, ಪುರಂದರದಾಸರು, ತಾತಾಚಾರ್ಯರು, ಆನಂದ ತೀರ್ಥರು, ವಾದಿರಾಜರು, ವಿಜಯೇಂದ್ರರು- ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮ ಪೂಜ್ಯರು. ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿ ಕನಕದಾಸರಿಗೆ. ಅವರೇ ಅವರ ಶಿಷ್ಯಾಗುರುಗಳು, ದೀಕ್ಷಾಗುರುಗಳು ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಗುರುಗಳು. ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಅಪಚಾರದ ಅಥವಾ ನಿಂದನೆಯ ನುಡಿ ನುಡಿದಿರಲಾರದು. ಅಂತೆಯೇ ಕನಕದಾಸರೇ ರಚಿಸಿದ ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ, ನಳಚರಿತ್ರೆ, ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿ, ಕೀರ್ತನೆಗಳು- ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ

ಕಂಡು ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇಕೆ ವಾದಗ್ರಸ್ತ ಕೃತಿಯಾದ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭೂಸುರವರೆಂದೇ ಸಂಬೋಧಿಸಿ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಥವಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಖಂಡನೆ ಕನಕದಾಸರಿಂದ ಬಹುದೂರ ಉಳಿಯಿತು. ದಲಿತ ಅಥವಾ ಬಂಡಾಯದ ಅರ್ಥ ಕನಕದಾಸರ ಕನಸಿನಲ್ಲೂ ಸುಳಿದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ನೋವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಕಿಂಡಿಯ ಮೂಲಕವಾದರೂ ಅಖಂಡನನ್ನು ದರ್ಶಿಸುವುದು ಗೊತ್ತಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಯಾರನ್ನೂ, ಯಾವುದನ್ನೂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಇಲ್ಲವೇ ಭರ್ತ್ಸನೆಗೈಯುವ ಮನೋಧರ್ಮ ಅವರದ್ದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾತ್ವಿಕ ವಿರೋಧವನ್ನೂ ಅವರಲ್ಲಿ ನಾವು ಕಾಣಲಾರೆವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಡಾಯ ಭಾವನೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತ ಮೂಡಿರಲಾರದು. ಸಿರಿತನದ ನಿಸ್ಸಾರವನ್ನೂ ಬಡತನದ ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವವನ್ನೂ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಪೂರ್ಣಾನುಭವಿಗೆ ಹಣದ ಬಣ್ಣವೇ ಮರೆತು ಹೋಗಿತ್ತು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಧನಿಕ ದರಿದ್ರ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅವರನ್ನು ಕಾಡಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸಮಸ್ತವೂ ಅವನ ಕರುಣಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದ ಸಮದರ್ಶಿಯ ಬಳಿಗೆ ಭಾಷೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಸಮಸ್ತೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಬೇಡಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣ ಸಂತಕವಿ, ಭಕ್ತಕವಿ, ದಿವ್ಯದ್ರಷ್ಟಾರ, ದಾರ್ಶನಿಕ, ಅನುಭಾವಿ, ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿ, ಆದಿಕೇಶವನ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಭಕ್ತ, ವಿಶ್ವಮಾನವ ಕನಕದಾಸ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೂ ಅತೀತನಾದವನು. ಅನ್ಯಾದೃಶ, ಅಮೇಯ ವ್ಯಕ್ತಿ-ಶಕ್ತಿ ಆತ. ಅವನು ತನ್ನ ಮನೋವಲಯದಲ್ಲಿ ಪುಟದೆದ್ದ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾರಂಜಿಗೆ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ಎಂಬ ಒಂದು ಪ್ರಣಾಳಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ರಾಮಧಾನ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಅಡಗಿರುವುದು ಅದರಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನಲಾದ ಮತೀಯ ವಿಡಂಬನೆಯಲ್ಲಲ್ಲ, ಬಂಡಾಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಭಾಷೆಯ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದಲ್ಲ ಅಥವಾ ಬೃಹತ್ ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದ ರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ; ಅಲ್ಲಿನ ನಾಟಕೀಯತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಡುಗುಣದಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತು: ಕನಕದಾಸರು ಪಂಪನಂತೆ ಭಾಷಣಕಾರರು; ರನ್ನನಂತೆ ಅಥವಾ ರಾಘವಾಂಕನಂತೆ ಮಾತಿನ ಚಕಮಕಿಯ ಕಿಡಿಕಾರಿಸುವವರಲ್ಲ. ಅವರ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸೊಗಡು ತುಂಬಿದ ಬನಿಯುಳ್ಳ ಭಾಷೆ, ಅವರ ವಸ್ತುವಿನ್ಯಾಸದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಗೆ ಸಮಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ ಎನ್ನುಬಹುದು.

ಗೌತಮ ಮಹಾಮುನಿಯು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ 'ನಮ್ಮಯ ದೇಶಕಶಿತಯ ನರೆದಲೆಗನೇ ವಾಸಿ' ಎಂದ ಕೂಡಲೇ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ಪ್ರೀಹಿ, 'ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನ್ನೂ ಬಲ್ಲ ನೀವು ಅಜ್ಜರಂತೆ ನುಡಿವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ನೆಲ್ಲ ನಾನಿರೆ, ಗೋದಿ ಮೊದಲಾದೆಲ್ಲ ಧಾನ್ಯಗಳಿರಲು ಇದರಲಿ ಬಲ್ಲಿದನು ನರೆದಲೆಗನೆಂಬುದಿದಾವ ಮತ?' ಎಂದು ದಟ್ಟಿಸಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ನರೆದಲೆಗನನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ:

‘ಏನೆಲೆವೊ ನರೆದಲೆಗೆ ನೀನು ಸಮಾನನೇ ಎನಗೆ? ಕುಲಹೀನ, ಮತಿಹೀನ, ಬುಧರು ಜರೆದು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಬಿಡಲಂತು ನೀ ಶೂದ್ರಾನ್ನವಾದೆಯಲ! ಬಾಹಿರ, ನಡೆ ಸಾಕು ನೀನಾವ ಮಾನ್ಯನು’ ಎಂದು ಜರೆದು ಜಂಕಿಸಿ ನುಡಿದು, ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ:

‘ಕ್ಷಿತಿಂಯಮರರುಪನಯನದಲಿ, ಸುವ್ರತ, ಸುಭೋಜನ, ಪರಮ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಗಳಲಿ, ಶುಭಶೋಭನದಲಾರತಿಯಲಿ, ಕ್ರತುಗಳೆಡೆಯಲಿ, ಅರಮನೆಯಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವು ರಂಜಿಸುತ ದೇವರಿಗತಿಶಯದ ನೈವೇದ್ಯದಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮರ ಸಮಾರಾಧನೆಯಲಿ, ವಿದ್ಯಾರಂಭ ಕಾಲದಲಿ, ಹರಿದಿವಸದೌಪಾಸನೆಗಳಲಿ, ಹೊಸಮನೆಯ ಪುಣ್ಯಾರ್ಚನೆಯಲಿ, ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸೇಸೆಯಿಡುವೆಡೆಯಲ್ಲಿ, ಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯಿಂದಸವ ವಿಪ್ರರ ಫಾಲದಲಿ ನಾನು ಮೆರೆಯುತ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಪರಿಮಳದ ಚಂದನದ ತರುವಿಗೆ ಸರಿಯೆ ಒಣಗಿದ ಕಾಷ್ಠ? ಗೋವದು ಕರೆದ ಹಾಲಿಗೆ ಕುರಿಯ ಹಾಲಂತರವೆ? ಪರಮ ಸಾಹಸಿ ವೀರ ಹನುಮಗೆ ಮರದ ಮೇಲಣ ಕಪಿಯು ಸಮನೇ? ಸುರನದಿಗೆ ಕಾಡಹಳ್ಳ ಸರಿಯೆ? ಗರುಡನ ಮರಿಗೆ ಹದ್ದಂತರವೆ? ಹಂಸೆಗೆ ಬಕನು ಹೋಲುವುದೆ? ಮರಿಕೋಗಿಲೆಗೆ ವಾಯಸ ಜೋಡಿಯೆ? ನರೆದಲೆಗೆ ಸಾಕಿನ್ನು ನೀನಾವ ಮಾನ್ಯನು?’

ವ್ರೀಹಿಯ ಭಾಷಣದ ನಂತರ ನರೆದಲೆಗನ ಸರದಿ. ಸಭಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ನಿಂತ ನರೆದಲೆಗೆ ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪುಂಖಾನುಪುಂಖವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ.

‘ನುಡಿಗೆ ಹೇಸದ ಭಂಡ ನಿನ್ನೊಳು ಕೊಡುವುದೇ ಮಾರುತ್ತರವ! ಕಡು ಜಡನಲಾ, ಸತ್ಯಹೀನನು ನೀನು. ಬಡವರ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡೆ. ಧನಾಡ್ಯರನು ಬೆಂಬತ್ತಿ ನಡೆವುದಪೇಕ್ಷೆ ನಿನ್ನದು; ಬಾಣಂತಿಯರಿಗೆ ರೋಗಿಗೆ ಪಥ್ಯ ನೀನಹೆ. ಹೇಣದ ಬಾಯಿಗೆ ತುತ್ತ. ಇಂಥವನಾದ ನಿನ್ನ ಜನ್ಮ ನಿರರ್ಥಕ. ಸತ್ತದಿನದಾರಭ್ಯ ಮನುಜರು ಕರ್ಮವ ಹೊತ್ತು ಪಿಂಡವನಿತ್ತು ತಪ್ಪದೆ ಮತ್ತೆ ವಾಯಸಕುಲವ ಕರೆಕರೆದು ತುತ್ತನಿಡುವರು. ಎಳ್ಳು ದರ್ಭೆಗೆ ತೆತ್ತಿಗನು ನೀನು. ಮಳೆದೆಗೆದು ಬೆಳೆಯಡಗಿ ಕ್ಷಾಮದ ವಿಳಯ ಕಾಲದೊಳನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಅಳಿವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನಾದರಿಸಿ ಸಲಹಿದವನು ನಾನು, ನೀನಲ್ಲ. ಬಡವ ಬಲ್ಲಿದ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಪಾತ ನಿನ್ನಲ್ಲಿದೆ, ನನ್ನಲ್ಲ; ನಾನು ಸಮದರ್ಶಿ. ನೀನು ಸತ್ತವರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ರೂಪನಿದ್ದೀಯೆ’ ಹೆಚ್ಚೇನು ನಪುಂಸಕನಾದ ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡುವುದೇ ಉಚಿತವಲ್ಲ.

ಇತ್ತಂಡದಲ್ಲೂ ವಿದ್ವೇಷ ಹೆಚ್ಚಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಶ್ರೀರಾಮನು ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿಡುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಏಳು ತಿಂಗಳ ಸೆರೆಮನೆ ವಾಸದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಕರೆಸಿ, ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಒಳಗು ಮಾಡಿದಾಗ ಸಾರ ಹೃದಯದ ನರೆದಲೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದ, ಆದರೆ ನಿಸ್ಕಾರಗೊಂಡ ವ್ರೀಹಿ ಕಾಂತಿಹೀನನಾಗಿ ಕರಗಿಹೋಗಿದ್ದ. ನರೆದಲೆಗನ ಗಟ್ಟಿತನವನ್ನು ಕಂಡ ರಾಘವನು ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಟ್ಟ. ಅಂದಿನಿಂದ ನರೆದಲೆಗನಿಗೆ ‘ರಾಗಿ’ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು!

ವಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸ ಕುರಿತ ಕವಿಯ ಚಮತ್ಕೃತಿ ಏನೇ ಇರಲಿ, ಕಸುವುಳ್ಳ ಮಾತಿನ ವಾದದಿಂದಾಗಿ ಕೃತಿಯ ಸಮಗ್ರತೆಲ್ಲಕ್ಕೊಂದು ಮೆರಗು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಹರಿಭಕ್ತಿಸಾರ ಹರಿನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತನೆಯ ತುಲಸೀಹಾರ! ವಿಷ್ಣು ಪಾರಮ್ಯದ ಪುಣ್ಯಕೃತಿ! ಭಕ್ತಿಯೆ ಭಾಗೀರಥಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೊದಗಿಬಂದ ತೀರ್ಥಸಾಹಿತ್ಯ! ಜಗನ್ನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ದಶಾವತಾರಗಳ ನೆನಪಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಕುರಿತ ಪ್ರಾಂಜಲ ಮನದ ಪರಿಶುದ್ಧ ಭಾವನೆಯ ಭಕ್ತಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹರಿದಿದೆ ಇಲ್ಲಿ. ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯವೂ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವ ‘ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನವರತ’ ಎಂಬ ಬೇಡಿಕೆ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಅನನ್ಯತೆಯ ಪ್ರತೀಕ.

ಗತಿವಿಹೀನರಿಗಾರು ನೀನೆ

ಗತಿ ಕಣಾ ಪತಿಕರಿಸಿಕೊಡು ಸ

ದ್ಗತಿಯ ನೀನೆಲೆ ದೇವ ನಿನಗಪರಾಧಿ ನಾನಲ್ಲ

ಪ್ರತಿ ವಚನವಾಡುವುದು ಶರಣಾ

ಗತರ ಸೇವಕನೆಂದು ನಿನ್ನನು

ಮತವಿಡಿದು ನಂಬಿದನು ರಕ್ಷಿಸು ನಮ್ಮನವರತ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಭಕ್ತಕವಿಯ ಆರ್ತತೆ ಅನನ್ಯ ಶರಣತೆ ಮತ್ತು ನೈಷ್ಠಿಕ ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಮೋದನೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ಇಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಭಾಮಿನಿ ಗಳಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿ ರಸ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ವೈಷ್ಣವ ಭಕ್ತಿಯ ವೈಭವದ ಚೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ವೈಖರಿಯು ತೆಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ‘ದೀನ ನಾನು ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಕೆ ದಾನಿ ನೀನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಮತಿ ಹೀನ ನಾನು ಮಹಾಮಹಿಮ ಕೈವಲ್ಯ ಪತಿ ನೀನು; ಏನು ಬಲ್ಲೆನೊ ನಾನು ನೆರೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಮೂರುತಿ ನೀನು’ ಎಂಬ ಅಣು-ಘನಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ, ‘ವರುಷ ನೂರಾಯುಷ್ಯ ಅದರೊಳಗೆ ಇರುಳು ಕಳೆದೈವತ್ತು, ಐವತ್ತರಲಿ ವಾರ್ಧಿಕ, ಬಾಲ್ಯ, ಕೌಮಾರದಲಿ ಮೂವತ್ತು ಇರದೆ ಸಂದುದು ಬಳಿಕ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರುಷ’ ಎಂಬ ಆಯುಮನದ ಶೇಷ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಲ್ಲಿ, ‘ಎಂಜಲೆಂಜಲು ಎಂಬರಾ ನುಡಿ ಎಂಜಲಲ್ಲವೆ’ ಎಂಬ ಸಾರಳ್ಯದಲ್ಲಿ, ‘ಸತ್ತವರಿಗಳಲೇಕೆ ತನ್ನನು ಹೆತ್ತವರು ಹೊತ್ತವರುಗಳು ತಾವ್ ಸತ್ತು ಹೋಗುವರಲ್ಲದಳಿವರೆ’ ಎಂಬ ಕಟುಸತ್ಯ ಘೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ, ‘ಹಸಿವರಿತು ತಾಯ್ ತನ್ನ ಶಿಶುವಿಗೆ ಒಸೆದು ಮೊಲೆ ಕೊಡುವಂತೆ’, ‘ಗಿಳಿಯ ಮರಿಯನು ತಂದು ಪಂಜರದೊಳಗೆ ಪೋಷಿಸಿ ಕಲಿಸಿ ಮೃದು ನುಡಿಗಳನು ಲಾಲಿಸಿ ಕೇಳ್ಳ ಪರಿಣತರಂತೆ, - ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಉಪಮೆಗಳ ಅಳವಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ‘ಎಂಟು ಗೇಣಿನ ದೇಹ ರೋಮಗಳೆಂಟು ಕೋಟಿಯು ಕೀಲಗಳವತ್ತೆಂಟು ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆಯ’ ಎಂಬ ನೈಜ ರೂಪಕ

ಅಥವಾ ಕಾವ್ಯಪ್ರತಿಮೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದಡೆಯಲ್ಲಿ, 'ತಾಮರಸದಳ ನಯನ ಭಾರ್ಗವ ರಾಮ ಹಲಧರರಾಮ ದಶರಥ ರಾಮ ಮೇಘ ಶ್ಯಾಮ ಸದ್ಗುಣಧಾಮ ನಿಸ್ಸೀಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಯುಕ್ತ ನಾದಲೋಲುಪತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಪದ್ಯದಲ್ಲೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುವ ಭಕ್ತಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಶೈಲಿಯ ಸೊಬಗು ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾವ ಮಾಧುರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯ ಬಂಧುರತೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಮಿನಿಯ ಓಘ ವೈಭವಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ಕನಕದಾಸರ ಕಮನೀಯ ಕಾವ್ಯಗುಣ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಶಿಷ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಜನಪದವೇ ಮಾತೃಗರ್ಭ ನಳನ ಕಥೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರ ತಾಯಿಬೇರಿರುವುದು ಜಾನಪದದಲ್ಲಿಯೇ. ಪ್ರಾಚೀನ ಯುಗದ ಚಾರಣ ಗೀತೆ ಅರ್ವಾಚೀನದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯ ಅದರಂತೆ ಆದಂತೆ ನಳನ ಕಥೆ ಒಂದು ಖಂಡಕಾವ್ಯವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ವ್ಯಾಸಮುನಿ ತನ್ನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೊಂದು ಆಯಾಮ ಒದಗಿಸಲು ನಳ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಕಥಾನಕಗಳನ್ನು ಜನಪದದಿಂದಲೇ ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ, ಉಪಖ್ಯಾನಗಳಾಗಿ ರೂಪಿಸಿ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕೇತವಾದರೆ, ನಳ ಆದರ್ಶ ಪ್ರೇಮದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಾನಪದೀಯವೂ ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆದ ನಳನ ಕಥೆ ವೇದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಆರಣ್ಯಕ ಇತಿಹಾಸಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಚೀನತಮವಾದುದು. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಒಂದೆಡೆ, ನಳ ದಮಯಂತೀವ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ದೊರೆತರೆ ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಷ್ಟು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಾವ್ಯ ಕಾಸಾರವೇ ಆಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ವ್ಯಾಸರ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಇದು ಅನೇಕ ಕವಿ ನಾಟಕಕಾರರಿಗೆ ಆಕರವಾಯಿತು. ಮುಂದಿನವರು ಕರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ, ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆಯ ನೀತಿಬೋಧಕ ಕತೆಯಾಗಿ, ಇಲ್ಲವೇ ದೈವ ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಅಪ್ರತಿಹತ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಸಾರುವ ವಿಧಿವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಅಳಿಕಾಮ ಕರಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಪ್ರೇಮವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪಂಚ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನೈಷಧಂ ವಿದ್ವದೌಷಧಂ ಎಂಬ ಭಾವನಾ ವಿಮರ್ಶನೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ನೈಷಧೀಯ ಚರಿತ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಭಟ್ಟನ 'ನಲಚಂಪು', ವಾಮನಭಟ್ಟನ 'ನಲಾಭ್ಯುದಯ' ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಗಳು, ಆರ್ಯಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನ 'ನೈಷಧಾನಂದ', ರಾಮಚಂದ್ರ ಸೂರಿಯ ನಲವಿಲಾಸ; ನೀಲಕಂಠ ದೀಕ್ಷಿತನ ನಳಚರಿತ, ವೆಂಕಟಾರ್ಯನ ಭೈಮೀ ಪರಿಣಯ' ಮೊದಲಾದ ನಾಟಕ-ನಾಟಕಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಹದಿಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದವನೆನ್ನಲಾದ ಚೌಂಡರಸನ ನಳಚಂಪು ಉಪಲಬ್ಧವಿರುವ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲ ನಳನೃಪಕಾವ್ಯ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿ, ಯಕ್ಷಗಾನ-ಬಯಲಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿದೆ. ಇವರೆಲ್ಲರ ಕೃತಿಗಳ ವಸ್ತು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಪವಿತ್ರಪ್ರೇಮ ಮತ್ತು ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಹುರಿಮೆ ಆಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿಧಿವಾದವನ್ನು ವೈಭವೀಕರಿಸುವುದು.

ಆದರೆ, ಈ ಬಗ್ಗೆ ನಲವಿಲಾಸ ನಾಟಕದ ಕರ್ತೃ ರಾಮಚಂದ್ರ ಸೂರಿ ಮಾತ್ರ ಅಪವಾದವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ದೈವಶಕ್ತಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಾನವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕಲಿಸುರುಷನ ಬದಲು ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಾನವ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತಂದು ಒಂದು ಹೊಸ ತಿರುವು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ವ್ಯಾಸ ಭಾರತಕ್ಕೂ ಸೂರಿಯ ನಲವಿಲಾಸಕ್ಕೂ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಲನ ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ವೀಳುಸೇನ, ನಲವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ನಿಷಧ ಎಂದು; ಅಲ್ಲಿ ನಲನ ಸಹೋದರ ಪುಷ್ಕರ, ಇಲ್ಲಿ ಕೂಬರ; ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನಾದ ಪುಷ್ಕರ ಪ್ರತಿನಾಯಕ, ಇಲ್ಲಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಅಭಿಲಕ್ಷಿಸುವ ಚೇದಿರಾಜ (ಕಲಚುರಿಪತಿ) ಚಿತ್ರಸೇನ; ಅಲ್ಲಿ ದಮಯಂತಿಯ ಹೆಸರು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವತಿ ಎಂದಿದೆ; ಅಲ್ಲಿ ನಲದಮಯಂತಿಯರ ಪರಸ್ಪರಾನುರಾಗಕ್ಕೆ ಹಂಸಪಕ್ಷಿ ನಿಮಿತ್ತ ಮತ್ತು ಅದರದೇ ದೌತ್ಯ, ಇಲ್ಲಿ ಕಲಹಂಸನೆಂಬ ನೇಹಿಗ ಕಾರಣ; ಅಲ್ಲಿ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಾದ ನಲದೌತ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಸುಳಿವೇ ಇಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿ ನಲನ ರೂಪವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಕೋಟಕನು ನೇರ ಕಾರಣನಾದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ ನಲನ ತಂದೆ ಕಾರಣ; ರೂಪವಿಕಾರದ ಅನಂತರ ಬಾಹುಕ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಉಭಯ ಸಾಮಾನ್ಯ; ಅಲ್ಲಿನ ಋತುಪರ್ಣ, ಇಲ್ಲಿ ದಧಿಪರ್ಣನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ; ನಲ ವಿಯೋಗದನಂಥರ ದಮಯಂತಿಯು ಚೇದಿರಾಜ ಸುಬಾಹುವಿನ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದಿದಳೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಋತುಪರ್ಣನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಬರೆದಿದೆ; ನೂರು ಯೋಜನ ದೂರವನ್ನು ಅತೀಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕ್ರಮಿಸಿರುವುದು ನಲನ ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಬಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳ ದಿವ್ಯ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಂದಿದೆ; ಅಲ್ಲಿ ನಲ ಮತ್ತು ಋತುಪರ್ಣರು ಕುಂಡಿನಪುರನನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ನಲ ಮತ್ತು ದಧಿಪರ್ಣರು ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ; ಅಲ್ಲಿ ನಲದಮಯಂತಿಯರ ಪುನಸ್ಸಮಾಗಮ ನಾಲ್ಕನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಾದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಾಗುತ್ತದೆ; ಬಾಹುಕರೂಪಿ ನಲನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಪಶುಮಾಂಸವನ್ನು ತಿಂದು ಅವನ ಕೈರುಚಿಯ ಅನುಭವವಿದ್ದ ಅಲ್ಲಿನ ದಮಯಂತಿಯು ನಲನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ, ದಧಿಪರ್ಣನ ಸೂಪಕಾರನ ಸೂರ್ಯಪಾಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿನ ದಮಯಂತಿಯು ಕಲಹಂಸನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ಸ್ವಯಂವರ ಏರ್ಪಾಟಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿ, ದಧಿಪರ್ಣನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ನಲನನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ ಮತ್ತು ನಲನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ದಮಯಂತಿಯು ಚಿತಾರೋಹಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಳಾದಾಗ, ಕುಂಡಿನಪುರದ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ನಲನು ದಮಯಂತಿಯ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರಕರ್ಷವನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ, ಬಾಹುಕ ರೂಪವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ನಿಜ ನಲನಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಂತಹ ಭಿನ್ನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಕ ಮೂಲವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೊಸ ಚಾಲನೆ ಕೊಟ್ಟವನು ರಾಮಚಂದ್ರಸೂರಿ, ಅವನು ದೈವವಾದವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ, ಪುರುಷ ವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ವಸ್ತುವಿನ ನೈಜ ವಿನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಮೆರಗು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ನಳನಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರಸೇನನಾಗಲಿ ಮಾನವ ಸಹಜ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳವರು. ಜೂಜಾಡುವ ಚಾಪಲ್ಯದಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಮುಕ್ತರಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮಾನವ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮೆರೆಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಸೂರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಕನಕದಾಸರ ನಳ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ ಮೀಸಲಿದೆ. ಕೇವಲ ಒಂಬತ್ತು ಸಂಧಿಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಖಂಡಕಾವ್ಯವಾದರೂ ಓದುಗನಿಗೆ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯದಷ್ಟು ತೃಪ್ತಿಕೊಡುವ ಸತ್ವಶಾಲಿ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ ಕನಕದಾಸರ ಕಥೆಗಾರಿಕೆ, ಅವರ ಹೃದ್ಯಶೈಲಿ, ಭಾಮಿನಿಯ ಸುಭಗತೆ, ವರ್ಣನೆಗಳ ಸಹಜತೆ. ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರೂ ಅಥವಾ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರವಚನಕಾರರೂ ಅಥವಾ ಹರಿಕಥೆದಾಸರೂ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕಥೆಯನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ಹಾಡಿ ಹೇಳಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಜಾನಪದೀಯ ಸೊಗಡಿನಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಕೃತಿ ಅವರ ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನದ ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಒಳ ತಿರುಳು ದೈವಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ದೈವಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಸ್ತುವಾಗಿ ಮೆರೆದಿದೆ. ವ್ಯಾಸರಿತ್ಯ ಕಥಾ ವಸ್ತುವಿನ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಲು ಹೋಗಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವೋಪಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ: ಹಂಸದಶ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನಳನ ಬೇಂಟಿಯ ಬಣ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೇಂಟೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒದಗಿದ ಸಂದರ್ಭವಂತೂ ತುಂಬಾ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದದ್ದು. ವಿದರ್ಭದೇಶದ ಅರಸುಗುವರಿಭೈಮಿಯ ರೂಪಲಾವಣ್ಯಗಳ ಬಣ್ಣನೆಯನ್ನು ಬಾಹ್ಯೋತ್ತಮರಿಂದ ಕೇಳಿ ಮಾರುಹೋದ ನಳನ ಮನ ಅನ್ಯಕ್ಕೆಳಸದಿದ್ದಾಗ, ವಿಪ್ರಲಂಬದ ವಿರಹಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಆ ತಾಪಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ತಿರುವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ಬೇಂಟೆ. ಬೇಂಟೆಯಿಂದ ಆಯಾಸಗೊಂಡ ನಳ ಬಹಿರುದ್ಯಾನದ ಕೊಳದ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿವಡೆವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜಹಂಸೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹಂಸದೌತ್ಯದ ಸುಂದರ ಕಲ್ಪನೆ ಬಂದಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ದೇವೇಂದ್ರನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ದಮಯಂತಿಯ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಳನು ತಾನಾರಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವಳು ಕೇಳಿದರೂ, 'ನಾನು ದೇವೇಂದ್ರನ ಕಡೆಯ ದೂತ; ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಯಮ, ವರುಣರಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ, ಆ ನಾಲ್ವರಲ್ಲಿ ಅವಳು ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಒಲಿಯಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸಿಟ್ಟಿಗದ್ದ ದಮಯಂತಿ, 'ನಳನೇ ನನ್ನ ಪತಿ. ಅವನುಳಿದರೆ ನನಗೆ ಮರಣವೇ ಗತಿ' ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರದ ನುಡಿ ನುಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಳನು ದಮಯಂತಿಯ ಮನದ ಪ್ರೇಮದಾಲವನ್ನು ಅಳೆದಂತಹ ಸುಂದರ ಸನ್ನಿವೇಶ ನಿರ್ಮಾಣ ಕನಕದಾಸರದು. ಅದು ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನವರಾದ ಚೌಂಡರಸನ ಕಲ್ಪನೆ.

ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದ ನಳನನ್ನು ನೀನಾರೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, 'ನಲಂ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ದೇವದೂತಮಿಹಾಗತಂ' ಎಂದು ನೇರವಾಗಿ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ತಾನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಮೂಲಕೈಂತಲೂ ಇಲ್ಲಿನ ಮಾಪಾಟು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಬದುಕಿಸಿದ ಬೇಡನು ಅವಳ ರೂಪರಾಶಿಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿ, ಅವಳನ್ನು ಕಾಮಿಸಲು ಹೋದಾಗ ವ್ಯಾಸರ ಭೈಮಿ ಬೇಡನನ್ನು ತನ್ನ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿದರೆ, ಕನಕದಾಸರ ದಯಾಪೂರ್ಣ ದಮಯಂತಿ, 'ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಿದ ನೀನು ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನ' ಎಂದು ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಬೇಡನಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಪ್ರೇಮವಾಗುವಂತೆ, ಪ್ರೇಮ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದಾಗಿ ದಮಯಂತಿ ಬೆಳಗಿದ ಮಾನವೀಯತೆ ಮೆಚ್ಚುವಂಥದು.

ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ದೈವದ ಉತ್ಕರ್ಷವಹತ್ಯವನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸುವಲ್ಲಿ ಮೂಲಬಿಂದುವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಸಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ನಳನೃಪಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ, ನಾಟಕಗಳು ಹೇಳುವುದನ್ನೇ ಇವರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ವನಪರ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸುವಿಸ್ತಾರವಾದ ನಳೋಪಾಖ್ಯಾನವು ಕನಕದಾಸರ ನಳಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಒಂಬತ್ತು ಸಂಧಿಗಳ ಖಂಡಕಾವ್ಯವಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಕನಕದಾಸರ ಸಂಗ್ರಹಶಕ್ತಿ, ವರ್ಣನೆಗೆ ಮನಗೊಡದ ಸಂಯಮ ಇವು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ಕಥೆ ಮುಖ್ಯವೇ ಹೊರತು ಶ್ರೀಹರ್ಷನಂತೆ ವರ್ಣನೆ ಅಲ್ಲ. ಪಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ) 'ನೈಷಧೀಯ ಚರಿತೆ' ವರ್ಣನಾ ಪ್ರಧನ ಕಾವ್ಯ. ಕಥೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯರಚನೆ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನೇ ಒಂದು ಸವಾಲಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವಂತಿದೆ ಹರ್ಷ. ಕೇವಲ ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರ, ಸ್ವಯಂವರದ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲಿಪುರುಷನಿಗೂ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಡೆಯುವ ವಾಗ್ವಾದ ಮತ್ತು ಕಲಿಯ ನಾಸ್ತಿಕವಾದದ ಖಂಡನೆ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಳದಮಯಂತಿಯರ ಪ್ರತಮಮಿಲನದ ಜೇಣಿರುಳ ಬಣ್ಣನೆ- ಇದಿಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲಿನ ಕಥಾಭಿತ್ತಿ. ಆದರೆ ಪ್ರಕಾಂಡ ಪಂಡಿತನೂ ಪ್ರಚಂಡ ತರ್ಕಪ್ರಿಯನೂ ಅಪ್ರತಿಮ ಪ್ರತಿಭಾಶಲಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರ್ಷನು ಆ ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾದೃಶ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದುಮತಿ ಸ್ವಯಂವರವು ನಾಲ್ಕು ಸರ್ಗಗಳಷ್ಟು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದೆ. ನಾರಿಯರ ರೂಪಲಾವಣ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಹರ್ಷ ಅದ್ವಿತೀಯ. ದಮಯಂತಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನಂತೂ ನಾನಾ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿಪ್ರಲಂಬ ಶೃಂಗಾರದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ, ಮೈಹಾಸಿ ಮಲಗಿರುವ ನಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯದ ಬಣ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಹರ್ಷ ಯಾರಿಗೂ ಎರಡನೆಯವನಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ನೈಷಧ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸರ್ಗಗಳ ಎರಡು ಸಾವಿರದ ಎಂಟುನೂರ ಮೂವತ್ತು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಗಾತ್ರ ಪಾತ್ರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀಹರ್ಷ ಓರ್ವ ದಾರ್ಶನಿಕ. ಆದಿ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಶಂಕರನ ಅದ್ವೈತ ದರ್ಶನದ ಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವುದೇ ಅವನ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ ನೈಷದದಲ್ಲಿ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅನ್ಯ ಧರ್ಮ ದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಖಂಡನ ಖಂಡ ಖಾದ್ಯ'ದಂತಹ ಅದ್ವೈತ ಪ್ರಾತಿಭ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ನೈಯಾಯಿಕನಿಗೆ ನೈಷಧ ಕಾವ್ಯ ಸಂದರ್ಭದ ತರ್ಕ ಕಷ್ಟವೆನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವರ್ಣನಾಪ್ರಧಾನವೂ ತರ್ಕಭೂಯಿಷ್ಯವೂ ಅದ್ವೈತದರ್ಶನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೋದ್ದೇಶಿತವೂ ಆದ ಅಮೋಘ, ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಹರ್ಷನ ಆಚಾರ್ಯಕೃತಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರ ನಳಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನೋಡಲಾಗದು. ಆದರೂ ಹರ್ಷನಿಗೆ ದರ್ಶನ-ವರ್ಣನೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದಂತೆ, ಕನಕದಾಸರಿಗೆ ದೈವ ಕಥನಗಳು ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲೂ ಆಗದು.

ಕನಕದಾಸರು ತಮ್ಮ ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿದಷ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ನಳಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಹಿಸಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮೋಹನ ತರಂಗಿಣಿಯ ಕಥೆ (Story) ಪುರಾಣ, ಭಾರತ ಭಾಗವತ ಹರಿವಂಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು; ಆದರೆ ವಸ್ತು (Theme) ಅವರ ಸ್ವಂತದ್ದು. ವಿಶ್ವಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ ನೂತನ ಚೇತನವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ 'ಪ್ರೇಮ' ಎಂಬ ಅದಮ್ಯ ಅವ್ಯಕ್ತ ಅಸಮಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೇ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾವಸ್ತು ಮತ್ತು ಕಥಾನಾಯಕ! ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೃಷ್ಣ-ರುಕ್ಮಿಣಿ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ-ರತಿ, ಅನಿರುದ್ಧ-ಉಷ್ಣೆ ಎಲ್ಲರೂ ಆ ಶಕ್ತಿಯೊಡನೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಅಂಶಮಾತ್ರರು. ಅಂತೆಯೇ ಕನಕದಾಸರಲ್ಲಿ ಮತೊತಂದು ಗುಣ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತನವನ್ನು ಅನಾದಿಗಳೆಂದು ಹೊಂದಿಸಿ ಹೇಳುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದ್ವಾರಕಾವತಿಯ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ವಿಜಯನಗರ ವೈಭವದ ಸಮೀಕರಣ. ಇದು ನಳಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲೂ ಅಲ್ಲಿ-ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಪುರಾಣ ಮಂಗಲಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಕಾಲೀನ ಬದುಕನ್ನು ಬೆಸೆಯುವಲ್ಲಿ ಕನಕದಾಸರು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಕನಕದಾಸರ ಕಾವ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದ ಗುಣವಿದೆ. ಅದು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಅಕ್ಷಿಷ್ಟ. ಆದರೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಜಲಪಾತದ ನಿರ್ಘೋಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಮತಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ತಿಳಿ ತರಂಗಿಣಿಯ ಜುಳುಜುಳುಗೈವ ಮಧುರ ಮಂಜುಳ ನಿನಾದ ತುಂಬಿದೆ. ಕವಿಯ ಭಾವ ಗುರುತಿಸುವಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟ, ಅವರು ಬಳಸಿದ ಭಾಷೆ ತೆರೆದಿಡುವಷ್ಟು ಸ್ಫುಟ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಹುಚ್ಚು ವರ್ಣನೆಗಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಬಣ್ಣಿತವಾದವು ಮನ ಮುಟ್ಟುವಂಥವು. ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು:

ಯೌವನಾವತಿಯಾದ ದಮಯಂತಿ-

ನಿರಿಗುರುಳ ಪವಳಾಧರದ ಉರು

ತರದ ತೋಳ್ಗಳ ಕಂಬುಕಂಠದ

ತರಳ ನಯನದ ಸಂಪಗೆಯ ನಾಸಿಕದ ಪೆರೆನೊಸಲ

ಹರಿಯ ಮಧ್ಯದ ಹಂಸಗಮನದ

ಗುರು ಕುಚದ ಕರಪಲ್ಲವದ ಸರ

ಸಿರುಹಮುಖಿ ನಲಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು ರಾಜಭವನದಲಿ

I-೩೩

ಅಲೆ ಏರಿ ಅಲೆ ಇಳಿಯುವಂತಿರುವ ಗುಂಗುರುಗೂದಲಿನ ಅಂಗನೆ, ಹವಳದಂಥ ಚಿಂದುಟಿಯ ಚೆಲುವೆ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಳಿದೋಳುಗಳ ನಲ್ಲೆ, ಶಂಖಿ ವಿನ್ಯಾಸದ ವಂಕವಕ್ರದ ಬೆಡಗಿ, ಚಿಗರಿಗಂಗಳ ಚದುರೆ, ಸಂಪಗೆಯು ಸೊಂಪಾದ ಮೂಗಿನ ಸೊಬಗಿ, ಬೆಳುದಿಂಗಳ ತೊರೆ ಹರಿಸುವ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಣೆಯ ಸುಮಂಗಲೆ, ಸಿಂಹದಂಥಾ ಬಡನಡುವುಳ್ಳ ಬೆಡಗಿ, ಹಂಸಗಮನ ನಿಸ್ತಂಶೆ, ತುಂಬಿದೆಯೆ ದುಂಡುರುಂಬೆ, ಚಿಗುರು ಕೈಗಳ ಚೆನ್ನೆ, ತಾವರೆಯ ಚೆಲುವಾಂತ ಕ್ರಾಂತಿಲಕ್ಷ್ಮಿ-ಇಂತೆಲ್ಲ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಿನ ಅಂಗಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮೀಕೃತವಾದ ನಿಸರ್ಗದ ಸೊಬಗು ತುಂಬಾ ಸಹಜ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ.

ಕಾರ್ಕೋಟಕನು ಕಚ್ಚಿದಾಗ ನಳನಲ್ಲಾದ ದೈಹಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ಹಾಗೂ ರೂಪ ವಿರೂಪದ ಬಣ್ಣನೆ ಹೀಗಿದೆ:

ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಗೂನುಬೆನ್ನಿನ

ಅಡ್ಡ ಮೋರೆಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ

ದೊಡ್ಡ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಉದುರಿದ ರೋಮ ಮೀಸೆಗಳ

ಜಡ್ಡ ದೇಹದ ಗಜ್ಜುಗೊರಲಿನ

ಗಿಡ್ಡ ರೂಪಿನ ಹರುಕು ಗಡ್ಡದ

ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಷದಿಂದ

VI-೩೩

ಇದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆಯೇ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಸರಳ, ಅಷ್ಟು ನೈಜ.

ಕನಕದಾಸರ ಸುಭಗ ಸುಂದರ ಶೈಲಿಗೆ ಸಖಿಯೊಡನೆ ವಿವಾಹಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದ ದಮಯಂತಿಯ ರೂಪರಾಜಿಯ ಬಣ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ದಮಯಂತಿ:

ಕುಡಿತೆಗಂಗಳ ಸಿರಿಮುಡಿಯ ಬಡ

ನಡುವ ಸೇವತಿ ಬೆಡಗಿನಲಿ ಹೊಂ

ಗೊಡದ ಮೊಲೆ ವೈಯಾರದುಡುಗೆಯ ಸಿರಿಯ ಸಡಗರದ

ತೊಡರ ಝಣಝಣ ರವದ ಮೆಲ್ಲಡಿ

ಯಿಡುವ ಗಮನದ ಭರದಿ ಕಿರುಬೆಮ

ರಿಡುತ ಬಂದಳು ಸಖಿಯತೊಡನೆ ವಿವಾಹಮಂಟಪಕೆ

III-೩೬

ಕನಕದಾಸರ ಕವಿತಾ ಶಕ್ತಿಗೆ ಇವು ಕೆಲವು ಸಾಕು.

'ರಾಗೀಣಿ'

೩೦-೩೧-೧೯೯೧

ಸಾ.ಶಿ. ಮುರುಳಯ್ಯ